

บทความวิจัย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยและคนลาวบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดน ระหว่างประเทศไทยและลาว: กรณีศึกษาสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่ 5 จังหวัดบึงกาฬ-เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ

สมศักดิ์ อมรสิริพงษ์* Keophouthone Hathalong†

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยและคนลาวบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดน จังหวัดบึงกาฬ-เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ และ ศึกษาแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยและคนลาว การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 คน ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดนจังหวัดบึงกาฬ-เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ ผู้ไทยจำนวน 6 คน และผู้ลาวจำนวน 6 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลชาวลาวยังรายงานไว้ว่า ที่ผ่านมา หน่วยงานรัฐบาลลาวไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวลาว ทั้งในด้านชีวิตด้านร่างกาย คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ คุณภาพชีวิตด้านสภาพแวดล้อม คุณภาพชีวิตด้านสังคม และคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจเท่าใดนัก ส่วนมากประชาชนชาวลาวในพื้นที่จะมีความพึ่งพาตนเองเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลชาวลาวยังรายงานไว้ว่า ตนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข และมีความพึงพอใจกับคุณภาพชีวิตที่ผ่านมาอยู่แล้ว ส่วนผู้ให้ข้อมูลชาวไทยรายงานไว้ว่า ผู้นำชุมชนในพื้นที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในแต่ละด้าน โดยเฉพาะการปฏิบัติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติไทย อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาของการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่ 5 ประชาชนชาวไทยในพื้นที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะด้านมลภาวะทางอากาศจากฝุ่นละออง ซึ่งอาจกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว และในเรื่องความปลอดภัยตามท้องถนนที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ การศึกษาพบว่า ประชาชนของทั้งสองประเทศมองว่า ภายหลังการก่อสร้างสะพานฯ แล้วเสร็จ จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เกิดการลงทุน การขนส่งสินค้า และการท่องเที่ยวมากขึ้น ประชาชนจะเดินทางได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งสองประเทศดีขึ้น ในตอนท้ายผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนไทย-ลาวในพื้นที่ ได้แก่ การประสานงานกับหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น การเพิ่มไฟส่องทางช่วงกลางคืน การเร่งขุดเซยเงินเวนคืนให้แก่ประชาชนที่สูญเสียพื้นที่ทำกิน ตลอดจนการสร้างกิจกรรมร่วมกันของทั้งสองประเทศ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและนักลงทุน ซึ่งจะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งสองประเทศได้ในท้ายที่สุด

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต, การพัฒนา, ประเทศไทย, สปป. ลาว, จุดเชื่อมต่อชายแดน, สะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่ 5

* รองศาสตราจารย์ ดร., คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล, Email: somsak.amo@mahidol.ac.th

† อาจารย์, มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว, Email: keophouthone2015@gmail.com (Corresponding author)

Research Article

Enhancing the Quality of Life of Thai and Lao People Living on the Thai-Laos Border: A Case Study of the Fifth Thai-Lao Friendship Bridge (Bueng Kan Province—Paksan, Bolikhamxai Province)

Somsak Amornsiriphong[‡] Keophouthone Hathalong[§]

Abstract

The objectives of this research were to study the quality of life of Thai and Lao people living on the Thai-Laos border, especially around the fifth Thai-Lao friendship bridge (Bueng Kan—Bolikhamxai) and provide the ways to improve the quality of life of these people. A qualitative research method was used in this research. The researchers conducted an in-dept interview with 12 key informants from both Thailand and Laos PDR and analyzed data using a contents analysis. This research found that before constructing the bridge, the Lao government agencies did not pay much attention to the quality of life of the Lao people. Lao people had to develop and take care of their own quality of life. Still, Lao people reported that they were satisfied with their quality of life, happiness, and life satisfaction. In terms of Thailand, before constructing the bridge, community leaders played a critical role in improving the quality of life of the Thai people. However, during the construction of the bridge, the quality of life of people from both countries has been affected in several ways, such as having a lot of dust emission from the road constructions, road safety hazards, social interaction problems due to commuting difficulties. When asking people's perception about the quality of life after the completion of the bridge, both Thai and Lao people reported that they could travel easily and quickly, shorten travel time, and promote tourism in both countries. Moreover, there would be an increase in investment and ultimately boost economic growth in the area. Finally, guidelines for improving the quality of life of the Thai and Lao people living around the bridge included coordinating relevant government agencies to solve existing problems, namely accelerating road constructions, controlling dust during road constructions, adjusting the U-turn points, adding streetlights, accelerating the compensation of the expropriated land. After the bridge is completed, both countries should also create cultural activities, find tourist attractions, and provide enough homestay accommodations for tourists and investors. These will ultimately improve the quality of life of the Thai-Lao people living around the fifth Thai-Lao friendship bridge (Bueng Kan—Bolikhamxai).

Keywords: quality of life, enhancement, Thailand, Laos PDR, border point, fifth Thai-Lao friendship bridge

[‡] Associate Professor Dr., Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University,

Email: somsak.amo@mahidol.ac.th

[§] Lecturer, National University of Laos, Email: keophouthone2015@gmail.com (Corresponding author)

(Received: 11/05/23, Revised: 26/06/23, Accepted: 26/06/23)

1. บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) มีความใกล้ชิดทั้งในระดับรัฐบาล เอกชน และประชาชน และมีความร่วมมือในด้านต่าง ๆ หลากหลายสาขา ในการประชุมคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคีไทย - ลาว ครั้งที่ 22 ที่กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 3 - 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 ทั้งสองฝ่ายได้แสดงความมุ่งมั่นที่จะส่งเสริมความร่วมมือที่ครอบคลุมรอบด้านทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคีเพื่อก้าวไปสู่ “ความเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เพื่อการเจริญเติบโตและการพัฒนาอย่างยั่งยืน” (ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทยในลาว, ม.ป.ป.)

โครงการก่อสร้างมิตรภาพไทย - ลาว แห่งที่ 5 (บึงกาฬ - บอลิคำไซ) เริ่มดำเนินการก่อสร้างหลังจากมีการลงนามข้อตกลงการก่อสร้างเมื่อปลายเดือน ธ.ค. พ.ศ. 2563 โดยโครงการฯ มีมูลค่าการก่อสร้างรวมประมาณ 3.9 พันล้านบาท สปป. ลาว ซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินกู้จากสำนักงานความร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน (องค์การมหาชน) (สพพ.) จะรับผิดชอบงบประมาณก่อสร้าง 1.38 พันล้านบาท ใช้เวลาสร้าง 36 เดือน เมื่อการก่อสร้างสะพานแล้วเสร็จในปี 2566 จะยกระดับให้แขวงบอลิคำไซกลายเป็นศูนย์กลางด้านการค้าในภูมิภาคอีกแห่งหนึ่ง โดย สปป. ลาวจะได้รับประโยชน์จากการบริการขนส่งสาธารณะ การดึงดูดการค้าการลงทุน และการท่องเที่ยวทั้งสองประเทศได้ดี (โครงการสะพานมิตรภาพไทยลาว-แห่งที่-5-บึงกาฬ-บอลิคำไซ, 2022)

นอกจากนี้ ผลลัพธ์โดยตรงจากการก่อสร้างสะพานแห่งที่ 5 จะมีส่วนช่วยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจุดเชื่อมโยงชายแดนไทยลาวได้ อาทิ จะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนในเดินทางมาหาสู่กัน และเพิ่มทางเลือกในการคมนาคมขนส่งระหว่างไทย กับ สปป. ลาว ตลอดจนช่วยส่งเสริมความเชื่อมโยงในภูมิภาคระหว่างไทย-ลาว-เวียดนาม บนเส้นทางหมายเลข 8 รวมถึงสามารถเชื่อมต่อไปยังประเทศจีนได้สะดวกมากขึ้น ทำให้การค้าขายในภูมิภาคคล่องตัวและเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น และในบริบทการฟื้นฟูเศรษฐกิจจากสถานการณ์โควิด-19 สะพานแห่งนี้จะช่วยรองรับปริมาณการค้าระหว่างประเทศที่จะเพิ่มขึ้นและยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของไทยและตอนกลางของ สปป. ลาว โดยเฉพาะระหว่างจังหวัดบึงกาฬ และแขวงบอลิคำไซ ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของทั้งสองประเทศเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่นมากยิ่งขึ้น เกิดการพัฒนาในพื้นที่ และการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับประชาชนในทั้งสองฝั่งที่จะทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจุดเชื่อมโยงชายแดนไทยลาวได้ดีมากขึ้นในอนาคต (โครงการสะพานมิตรภาพไทยลาว แห่งที่ 5 บึงกาฬ-บอลิคำไซ, 2022)

ทั้งนี้ คำว่า “คุณภาพชีวิต” มักจะหมายถึง การกินดีอยู่ดี ซึ่งครอบคลุมถึงการมีรายได้ที่มั่นคง มีงานที่ดี มีการศึกษาดี มีชีวิตครอบครัวที่อบอุ่น มีสุขภาพแข็งแรง มีเสรีภาพ และมีความปลอดภัยในการดำรงชีวิต เป็นต้น แต่ผู้คนจำนวนไม่น้อยมักจะเอา “คุณภาพชีวิต” ไปผูกติดกับเรื่องของ “การ (มี) เงิน” หลายคนเชื่อว่าเมื่อมีรายได้มากขึ้น คุณภาพชีวิตก็จะดีขึ้น เพราะสามารถใช้จ่ายได้อย่างสบาย มีบ้าน มีเสื้อผ้า มีสิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวก มีการศึกษาสูง ไปทานอาหารดี ๆ ได้ ไปท่องเที่ยวได้ หางานดี ๆ ได้ และอื่น ๆ อีกมากมาย ที่ทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบายขึ้น มีความสุขมากขึ้น และได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น ในขณะที่อีกหลายคนมองว่า การมีรายได้ดีต้องแลกกับงานที่หนักขึ้น เครียดขึ้น ทำให้เวลาที่อยู่กับครอบครัวน้อยลง อันเป็นเหตุให้คุณภาพชีวิตลดลง (สำราญ จุช่วย, 2554)

จากเหตุผลและความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยเห็นว่า คุณภาพชีวิตของคนไทยและคนลาวบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดน จังหวัดบึงกาฬ ประเทศไทย และ เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สปป. ลาวเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 5 (บึงกาฬ-บอลิคำไซ) จึงทำให้คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของคนไทยและคนลาวที่อาศัยอยู่ในบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดน จังหวัดบึงกาฬ-เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สปป. ลาว ดังกล่าว

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของคนไทยและคนลาวที่อาศัยอยู่ในบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดน จังหวัดบึงกาฬ ประเทศไทย และ เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สปป. ลาว ซึ่งได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 5 (บึงกาฬ-บอลิคำไซ)
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนไทยและคนลาวบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดน จังหวัดบึงกาฬ ประเทศไทย และ เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สปป. ลาว

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต (Quality of Life)

คุณภาพชีวิต หมายถึงสภาพการดำรงชีวิตของบุคคลในระดับมหภาคและระดับจุลภาค ที่ได้รับการสนองตอบความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ที่ทำให้บุคคลนั้นเกิดความพึงพอใจ เพราะฉะนั้นคุณภาพชีวิตจึงเป็นชีวิตที่มีสภาพความเป็นอยู่ดี (Well Being) ในทุกด้าน เพียงแต่ว่าจะดีได้มากน้อยเพียงใดระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์จึงพิจารณาถึงสภาพความเป็นอยู่ในเวลานั้น ๆ คุณภาพชีวิตที่มีมุมมองที่แตกต่างกันไปตามรูปแบบการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล (ชาญชัย อินทรประวัติ, 2547)

คุณภาพชีวิตของบุคคล หมายถึง ความพึงพอใจของบุคคลในการดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างสร้างสรรค์ และได้รับการสนองตอบความต้องการของตนเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ ความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต ความต้องการทางด้านสังคมและจิตใจ (ชาญชัย อินทรประวัติ, 2547)

ความสำคัญทางด้านการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล คุณภาพชีวิตมีความสำคัญเพราะการดูแล เป็นบทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัว แต่หากครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ได้ ระบบสนับสนุนจากเครือญาติ เพื่อนบ้าน หรือชุมชนก็จะทำหน้าที่ที่สละสลวยแบบชั่วคราว ในขณะที่ภาครัฐจะเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบ เมื่อระบบสนับสนุนทางสังคมไม่สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้ แต่งานสวัสดิการจะพัฒนาคุณภาพชีวิตขึ้นอยู่กับการเมือง การปกครอง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคมวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ ในขณะที่สังคมไทยก็ประสบปัญหา ดังกล่าวเช่นกัน โดยรัฐไม่สามารถจัดบริการทางสังคมได้อย่างครบถ้วน (เดโช แชน้ำแก้ว, พระสุธีรัตนบัณฑิต และ ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2563)

โดยสรุปแล้ว องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตมีความเกี่ยวข้อง และครอบคลุมถึงสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรา เช่น ที่อยู่อาศัย การมีงานทำและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรมและบริการสังคม

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบ (Impact)

แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบ มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของผลกระทบไว้หลายแตกต่างกัน ดังนี้

อนันต์ เกตุวงศ์ (2541) ให้ความหมายของคำว่า “ผลกระทบ” ว่าหมายถึง ผลที่ตามมาจาก ผลงาน หรือ ผลผลิตหรือผลประโยชน์ในระดับปฐมภูมิ (Primary Effects) ของแผนหรือโครงการ ผลกระทบอาจเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ และอาจเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายและมีใช้ กลุ่มเป้าหมายทั้งในปัจจุบัน และอนาคต และได้ให้ความหมายผลกระทบอีกว่า เป็นผลของการเปลี่ยนแปลงระดับปฐมภูมิเป็นผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของแผน และโครงการและผลนั้นจะมี ส่วนทำให้เกิดผลกระทบต่อไปได้ยกระดับหนึ่งหรือหลายระดับเป็นกรณี ๆ ไป

สมบัติ อารังธัญวงศ์ (2554) นิยาม “ผลกระทบ” ว่าหมายถึง ชุดผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการเลือกทางเลือกเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ ผลกระทบของแต่ละทางเลือกอาจจะเป็นได้ทั้งผลกระทบในทางบวกและผลกระทบในทางลบ

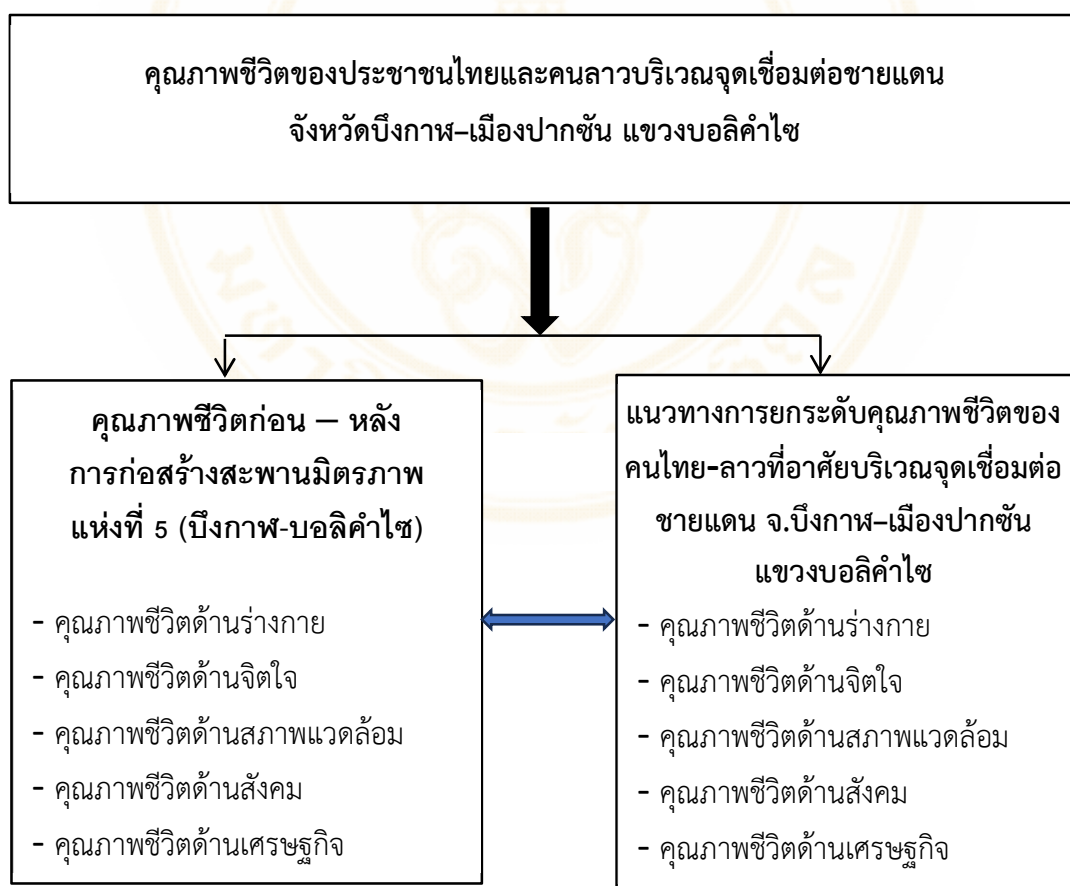
ด้าน ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ (2542) ให้ทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดการวิเคราะห์ผลกระทบไว้ว่า “ผลกระทบ” ที่กล่าวถึงนั้นโดยทั่วไปจะหมายถึงผลของการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อม โดยผลกระทบดังกล่าวอาจจำแนกออกตามประเภท ขนาดและระยะเวลาได้ดังประเภทของผลกระทบ ได้แก่ การ

สูญเสียทางเศรษฐกิจ ความสูญเสียบริการทางสังคม และความสูญเสียเกี่ยวกับวิถีดำเนินชีวิต ขนาดของผลกระทบจะมีตั้งแต่ระดับที่น้อยถึงมาก และระยะเวลาของผลกระทบก็มีทั้งระยะสั้นและระยะยาว

จากข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า “ผลกระทบ” คือผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ เรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจเป็นผลที่เกิดขึ้น ทั้งในปัจจุบัน และอนาคตเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ และอาจเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายและมีใช้กลุ่มเป้าหมาย หรือกระทบต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น คณะผู้วิจัยเห็นว่า การสร้างสะพานมิตรภาพแห่งที่ 5 (บึงกาฬ-บอลิคำไซ) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญสำหรับคนไทยและคนลาว ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อกับคุณภาพชีวิตในแต่ละด้านของคนไทยและคนลาว คณะผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์สร้างกรอบแนวคิดการวิจัยซึ่งประกอบด้วยคุณภาพชีวิต 5 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ สภาพแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

5. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยและคนลาวบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดนระหว่างประเทศไทยและลาว: กรณีศึกษา สะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่ 5 จังหวัดบึงกาฬ-เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ตัวแทนประชาชนทั้งสองพื้นที่ โดยฝั่งประเทศไทยประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดอนยม และปลัดเทศบาลตำบลไคสี จังหวัดบึงกาฬ รวม 2 ท่าน และฝั่ง สปป. ลาว ประกอบด้วย รองเจ้าเมืองปากซัน 1 ท่าน กำนันผู้ใหญ่บ้าน 1 ท่าน รวม 2 ท่าน ด้านตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ของจุดเชื่อมต่อชายแดนไทย-ลาว ประกอบด้วย คณะรับผิดชอบโครงการก่อสร้างโดยตรงจากไทย จำนวน 1 ท่าน และจากฝั่งลาว จำนวน 1 ท่าน

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนแกนนำประชาชนจากทั้งสองพื้นที่รวมทั้งสิ้น 6 ท่าน โดยใช้เกณฑ์คัดเลือกจากครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากโครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพแห่งที่ 5 (บึงกาฬ-บอลิคำไซ) จากฝั่งไทย จำนวน 3 ท่าน และฝั่ง สปป. ลาว จำนวน 3 ท่าน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการวิจัยนี้ จำนวนทั้งสิ้น 12 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสัมภาษณ์ ที่ได้พัฒนาจากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์การคัดเลือกโดยอิงผู้รู้เรื่องเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างสะพาน และบุคคลที่อยู่ในพื้นที่โดยตรง โดยใช้วิธีการสอบถามจากผู้รู้ คือการสุ่มตัวอย่างในลักษณะการสร้างเครือข่ายข้อมูล โดยเลือกจากหน่วยตัวอย่างกลุ่มแรก และตัวอย่างกลุ่มนี้เสนอบุคคลอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงต่อ ๆ ไป จากนั้น ผู้วิจัยได้ถอดเสียงบันทึก แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ เพื่อวิเคราะห์แต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ด้วยรูปแบบการพรรณนาเนื้อหา

6. ผลการศึกษา

1) คุณภาพชีวิตของประชาชนไทยและคนลาว ก่อนและหลังการก่อสร้างสะพานมิตรภาพแห่งที่ 5 (บึงกาฬ-บอลิคำไซ)

คณะผู้วิจัยพบว่า ก่อนการก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ ประชาชนฝั่งลาวมองว่า หน่วยงานภาครัฐไม่ค่อยให้ความสำคัญอะไรมากนักกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งส่วนมากประชาชน มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยตนเองเป็นหลัก และจากการสนทนาเพิ่มเติมพบว่า คนลาวมองว่าตนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข และพึงพอใจกับการดำรงชีวิตของตนอยู่แล้ว

แต่ในช่วงระหว่างการก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ ซึ่งมีโครงการปรับปรุงถนนต่าง ๆ ประชาชนลาวมองว่า คุณภาพชีวิตในแต่ละด้านของตนได้รับผลกระทบอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านร่างกาย จิตใจ และด้านสภาพแวดล้อม โดยประชาชนลาวมีความวิตกกังวลในเรื่องมลภาวะทางอากาศจากฝุ่นละออง และความปลอดภัยตามท้องถนน เพราะมีรถบรรทุกเดินทางไปมาเยอะมาก ส่วนคุณภาพชีวิตด้านสังคม จากการสนทนากับประชาชนลาวพบว่า ประชาชนลาวพบปัญหาในการเดินทางไปพบปะกับญาติพี่น้องในวันสำคัญต่าง ๆ ของชาติลาว เนื่องจากว่าประเทศลาวมีเทศกาลการรวมญาติในวันสำคัญหลายวัน ไม่ว่าจะเป็นวันปีใหม่ วันสงกรานต์ รวมถึงเสาร์อาทิตย์ จะมีงานพบปะสังสรรค์กันประจำ แต่เนื่องจากถนนยังสร้างไม่เสร็จ ประชาชนลาวจึงมองว่า มีคุณภาพชีวิตด้านสังคมค่อนข้างต่ำในระยะดังกล่าว ส่วนคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ ประชาชนลาวมองว่า พบปัญหาเหมือนกัน เช่น ประชาชนทำการผลิตสินค้าและบริการไม่ได้ การทำมาหากินของประชาชนลำบากกว่าเดิม เนื่องจากไม่มีที่ทำการผลิตสินค้าและบริการ การเดินทางทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็พบปัญหาเนื่องจากเส้นทางคมนาคมไม่สะดวกเหมือนเมื่อก่อน ประชาชนจึงขาดรายได้ ทำให้การเลี้ยงดูครอบครัวลำบากกว่าเดิม

ด้านผลกระทบของการก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ ที่มีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนไทย คณะผู้วิจัยพบว่า ก่อนการก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ ประชาชนไทยมองว่า หน่วยงานราชการไทยใส่ใจต่อคุณภาพชีวิตของตนทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สภาพแวดล้อม สังคม และด้านเศรษฐกิจ ค่อนข้างดี การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนไทยเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐบาลหรือผู้นำชุมชนในพื้นที่ใส่ใจต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างดี ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนไทยไม่ค่อยพบปัญหาอะไรมากนัก

แต่ในช่วงระหว่างการก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ ประชาชนไทยรายงานว่า การก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ ได้สร้างผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของตนเป็นอย่างมาก โดยประชาชนไทยในพื้นที่ไม่สบายใจในเรื่องฝุ่นละอองจากรถบรรทุกที่มีการขนส่งหินและทรายทุกวัน และกังวลถึงผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายในระยะยาว นอกจากนี้ ประชาชนไทยในพื้นที่ยังได้ให้ข้อมูลว่า ที่ข้ามถนนหรือกลับรถไม่สะดวกเหมือนเมื่อก่อน เพราะโครงการฯ ได้สร้างจุดกลับรถห่างจากที่แห่งเดิมประมาณ 3-5 กิโลเมตรได้ ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่หาวิธีข้ามถนนในจุดเดิมที่ถนนสะดวก ซึ่งมีความเสี่ยงมาก ทำให้คุณภาพชีวิตด้านร่างกาย จิตใจ และสภาพแวดล้อมของประชาชนไม่ดี ส่วนผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ประชาชนไทยในพื้นที่มองว่า มีแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาก่อสร้างสะพาน และได้มาพักอาศัยในพื้นที่ของตนเป็นจำนวนมาก เกิดการจับจ่ายใช้สอยของแรงงาน และสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนได้บ้าง ถึงแม้จะไม่มากนักแต่ก่อสร้างรายได้ให้ชาวบ้านในชุมชนได้ดีในระดับหนึ่ง ในส่วนคุณภาพชีวิตด้านสังคม ประชาชนไทยในพื้นที่มองว่า ตนพบปัญหาเรื่องความไม่สะดวกในการเดินทางระหว่างพื้นที่เช่นเดียวกัน เนื่องจากในช่วงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ การใช้ถนนเพื่อการสัญจรไปมาเป็นไปด้วยความยากลำบาก ทำให้ประชาชนไม่ค่อยพบปะกับญาติพี่น้องหรือเพื่อนภายในชุมชน หรือต่างชุมชนกันเท่าไร

ต่อข้อคำถามที่ว่า หากการก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ แล้วเสร็จ คุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งสองฝั่งไทย-ลาวจะเป็นอย่างไร คณะผู้วิจัยพบว่า ประชาชนจากทั้งสองประเทศมองว่า คุณภาพชีวิตทั้ง 5 ด้านของประชาชนจะดีขึ้น เพราะจะก่อให้เกิดการลงทุน การขนส่งสินค้า การท่องเที่ยว อีกทั้งยังช่วยให้ประชาชนเดินทางระหว่างจังหวัดบึงกาฬ ประเทศไทย กับแขวงบอลิคำไซ สปป. ลาว ได้สะดวกรวดเร็ว ลดระยะเวลาการเดินทาง รวมทั้งส่งเสริมภาคธุรกิจขนส่งทั้งสองประเทศดีขึ้น นอกจากนี้ ยังส่งผลไปถึงการท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทย สปป. ลาว เวียดนาม และเชื่อมต่อไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนทางตอนใต้อีกด้วย ทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งสองประเทศที่อาศัยในบริเวณจุดเชื่อมโยงชายแดนไทย-ลาวน่าจะดีขึ้นกว่าเดิม

2) แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนไทยและคนลาวบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดน จังหวัดบึงกาฬ-เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ

จากผลการศึกษาข้างต้น คณะผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และนำเสนอแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้ง 5 ด้านของประชาชนไทยและคนลาวที่อาศัยบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดน จ.บึงกาฬ-เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้ง 5 ด้าน ของประชาชนไทยและคนลาวบริเวณจุดเชื่อมต่อชายแดน จังหวัดบึงกาฬ-เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ

ลำดับ	คุณภาพชีวิต	แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของ คนไทย	แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของ คนลาว
1	ด้านร่างกาย	- ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขอให้จัดระเบียบในการใช้ถนนของรถบรรทุก - ให้หน่วยงานเกี่ยวข้องมีการรณรงค์ถนนเพื่อไม่ให้มีฝุ่นละอองฟุ้งกระจาย รวมถึงการทำความสะอาดถนน - ประสานงานหน่วยงานอนามัยของตำบล เพื่อประสานงานต่อไปยังสาธารณสุขจังหวัด ประเมินความเสี่ยงจากฝุ่นที่อาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพของประชาชน	- หน่วยงานรัฐควรแต่งตั้งหน่วยงานระดับจังหวัด อำเภอ และประชาชน เพื่อทำงานร่วมกันในการแก้ไขปัญหาการขุดเซยที่ดินที่ประชาชนสูญเสีย เพื่อไม่ให้ประชาชนกังวลและส่งผลกระทบต่อการเจ็บป่วยทางร่างกาย - ประสานงานไปยังหน่วยงานปรับปรุงถนน เพื่อให้มีการปรับปรุงถนนไว้ขึ้น พร้อมทั้งรดน้ำถนนต่อเนื่องในเวลาที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้มีฝุ่นละออง

ลำดับ	คุณภาพชีวิต	แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของ คนไทย	แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของ คนลาว
2	ด้านจิตใจ	- ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงจุดข้ามถนนใหม่ให้อยู่ในจุดเดิม เพื่อให้ประหยัดเวลา และประชาชนไม่ต้องเดินทางเพื่อกลับรถในระยะไกล รวมถึงเพื่อป้องกันอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้	- หน่วยงานรัฐควรเร่งรีบแก้ปัญหาการขุดเซยพื้นที่ เพื่อไม่ให้ประชาชนวิตกกังวล และมีผลกระทบต่อจิตใจของประชาชน - ปรับปรุงถนนให้เร็วขึ้น เพิ่มไฟส่องทางเพื่อสร้างความปลอดภัยให้ประชาชนในการไปมาอย่างสะดวกสบาย ไม่มีความกังวล
3	ด้านสภาพแวดล้อม	- ประสานยังหน่วยงานขนส่งให้ตรวจรายละเอียดในการใช้ถนนของรถบรรทุก รวมถึงการควบคุมความเร็ว เพื่อความปลอดภัยของประชาชน - สร้างจุดข้ามถนนให้ประชาชนโดยเร็ว เนื่องจากประชาชนจำนวนมาก ข้ามถนนไม่ตรงจุด มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุอย่างมาก เพราะประชาชนมองว่า จุดข้ามถนนที่สร้างใหม่ไกลมาก	- แผนกโยธาธิการของแขวงเวียงจันทน์ ต้องลงพื้นที่ดำเนินการตรวจสอบการก่อสร้างหรือปรับปรุงถนนอย่างต่อเนื่อง และโดยละเอียด เนื่องจากประชาชนได้รับความลำบาก การสัญจรช่วงกลางคืนพบปัญหาไม่มีไฟส่องทาง มีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ และการปล้นชิงทรัพย์ โดยเฉพาะประชาชนที่เป็นพ่อค้า - หน่วยงานของรัฐควรมีการประสานไปยังทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันเร่งมือในการปรับปรุงถนน และเขตก่อสร้างบริเวณสะพานมิตรภาพลาว-ไทยแห่งที่ 5 เพื่อให้ได้รับการพัฒนาให้เสร็จตามแผนการที่กำหนด และไม่สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชน
4	ด้านสังคม	- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือจังหวัดควรสรรหากิจกรรมรองรับการสร้างสะพานเสร็จ โดยเฉพาะเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม และสร้างอัตลักษณ์ให้หมู่บ้านดอนยม เพื่อให้ประชาชนมีอาชีพสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข อบอุ่น และยั่งยืนในอนาคต	- ห้องการท่องเที่ยวเมืองปากซันควรสำรวจแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และสร้างอาชีพภายหลังการก่อสร้างสะพานฯ แล้วเสร็จ และสามารถทำให้ประชาชนทำงานร่วมกันเป็นทีม สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ดี

ลำดับ	คุณภาพชีวิต	แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทย	แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนลาว
5	ด้านเศรษฐกิจ	- สร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรม ที่พักโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมภายหลังสะพานเสร็จ อันจะสามารถสร้างรายได้ให้ประชาชนภายในหมู่บ้าน หากดูขายภายในหมู่บ้าน เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมาลงทุน เพราะสะพานเสร็จ จะมีนักท่องเที่ยว และนักลงทุนจำนวนมากให้ความสนใจ ซึ่งสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจให้ประชาชนได้ดี	- หน่วยงานภาครัฐควรเร่งแก้ไขปัญหาด้านการสร้างอาชีพให้แก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรง เพื่อให้ประชาชนมีรายได้ - หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรอบรมอาชีพใหม่ ๆ ให้ประชาชน และ เพื่อรองรับงานต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นภายหลังสะพานเสร็จ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจของประชาชนให้สามารถดำรงอยู่ได้

7. อภิปรายผลการวิจัย

ในระหว่างที่ผ่านมา หน่วยงานภาครัฐของ สปป. ลาวไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนลาวในแต่ละด้าน การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนลาวต่างพัฒนาด้วยตนเองเป็นหลัก แต่กระนั้นประชาชนลาวต่างมองว่าตนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข และพึงพอใจกับวิถีชีวิตของตนอยู่แล้ว ส่วนประชาชนไทยนั้นพบว่า ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และในช่วงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ พบว่า มีการปรับปรุงก่อสร้างถนนเพิ่มเติม ส่งผลให้คุณภาพชีวิตในแต่ละด้านของประชาชนทั้งสองฝั่งได้รับผลกระทบอย่างมาก ทั้งในเรื่องฝุ่นละอองจำนวนมากจากการก่อสร้างและรถขนดิน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว ความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ เพราะรถบรรทุกวิ่งเร็ว ขาดไฟถนนส่องสว่าง และอาจส่งกระทบต่อการเกิดปัญหาอาชญากรรม

สำหรับภาคีที่ดำเนินการก่อสร้างสะพานมิตรภาพฯ แล้วเสร็จ ประชาชนทั้งสองประเทศมองว่า จะก่อให้เกิดมีการลงทุน การขนส่งสินค้า การท่องเที่ยว ประชาชนเดินทางได้สะดวกรวดเร็ว ลดระยะเวลาการเดินทาง ส่งเสริมภาคธุรกิจขนส่งและการท่องเที่ยวทั้งสองประเทศ

ด้านแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งสองประเทศ คณะผู้วิจัยเสนอว่า ควรมีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อาทิ การเร่งปรับปรุงถนนให้เสร็จเร็วขึ้น การรื้อถนนต่อเนื่อง การปรับจุดข้ามทางให้อยู่จุดเดิม ส่วนฝั่งลาว คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอเพิ่มเติมว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเพิ่มไฟส่องสว่างของถนนช่วงกลางคืน และเร่งจ่ายค่าชดเชยให้แก่ประชาชนที่สูญเสียพื้นที่ทำกิน นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของทั้งสองประเทศควรต้องเร่งสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรม และที่พักโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยวภายหลังสะพานมิตรภาพฯ สร้างแล้วเสร็จ เร่งหาจุดขายภายในพื้นที่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

ลงทุน เพราะหากสะพานสร้างเสร็จแล้ว จะมีนักท่องเที่ยวและนักลงทุนจำนวนมากให้ความสนใจ ซึ่งสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจประชาชนได้เป็นอย่างดี

8. ข้อเสนอแนะ

- ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง เพื่อให้จัดระเบียบในการใช้ถนนของรถบรรทุก หน่วยงานที่รับผิดชอบควรมีการร่นน้ำถนนเพื่อไม่ให้มีฝุ่นละอองฟุ้งกระจายระหว่างการก่อสร้าง และหน่วยงานอนามัยในพื้นที่ควรประเมินความเสี่ยงของประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบจากฝุ่นละอองจากการก่อสร้าง ที่อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อทั้งคุณภาพชีวิตด้านร่างกายและจิตใจของประชาชนทั้งสองฝั่งไทยลาวในระยะยาว

- โครงการปรับปรุงถนนฝั่งลาว ควรเพิ่มไฟส่องทางมากขึ้น เพื่อความปลอดภัยในการใช้ถนน ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตด้านสภาพแวดล้อมของประชาชนในทางที่ดีขึ้น

- ในส่วนประชาชนฝั่งไทย หน่วยงานโครงการฯ ควรปรับปรุงจุดข้ามถนนใหม่ให้อยู่ในจุดเดิม เพื่อให้ประหยัดเวลา และประชาชนไม่ต้องเดินทางไปกลับรถไกล เพื่อป้องกันอุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้น ที่ก่อให้เกิดผลต่อคุณภาพชีวิตด้านสภาพแวดล้อมของประชาชนไม่คอยดี

- ภายหลังสะพานเสร็จ เนื่องจากเขตพื้นที่จุดขายแดนไทย-ลาวเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม จึงควรสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรม ที่พักโฮมสเตย์ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม อันจะสามารถสร้างรายได้ให้ประชาชนภายในหมู่บ้าน หากจุดขายภายในหมู่บ้าน เพื่อดึงดูดนักลงทุนมาลงทุน เพราะสะพานเสร็จ จะมีนักท่องเที่ยวและนักลงทุนจำนวนมากให้ความสนใจ ที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจประชาชนได้ดีทั้งไทยและลาวได้ดี

- หน่วยงานรัฐฝั่งลาว ควรแต่งตั้งหน่วยงานระดับจังหวัด อำเภอ และภาคประชาชน เพื่อทำงานร่วมกันในการแก้ไขปัญหาการจ่ายเงินชดเชยค่าเวนคืนที่ให้แก่ประชาชนที่สูญเสียที่ทำกิน และควรประสานงานไปยังหน่วยงานปรับปรุงถนน เพื่อให้มีการปรับปรุงถนนให้ดีขึ้น เพราะประชาชนได้รับผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจอย่างมาก

- ห้องการท่องเที่ยวเมืองปากซัน ควรสำรวจแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และมีอาชีพทำกันภายหลังสะพานเสร็จ และสามารถทำให้ประชาชนทำงานร่วมกันเป็นทีม สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ดี อันจะเกิดผลในเชิงบวกต่อคุณภาพชีวิตด้านสังคมและเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

บรรณานุกรม

- โครงการสะพานมิตรภาพไทยลาว แห่งที่ 5 บึงกาฬ-บอลิคำไซ. (2022). *ความเป็นมา และความคืบหน้าของโครงการ*. บึงกาฬ-บอลิคำไซ: โครงการสะพานมิตรภาพไทยลาว-แห่งที่-5-บึงกาฬ-บอลิคำไซ.
<https://www.thaipbs.or.th/news/content/320906>
- เดโช แขน้ำแก้ว, พระสุธีรัตนบัณฑิต และ ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2563). มโนทัศน์คุณภาพชีวิตที่ปรากฏในโลกสมัยใหม่. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(3), 800-812.
- ชาญชัย อินทรประวัติ. (2547). *คุณภาพชีวิต*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประสิทธิ์ ตงยั้งศิริ. (2542). *การวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ*. บริษัทเม็ด.
- ศูนย์ข้อมูลเพื่อธุรกิจไทยในลาว. (ม.ป.ป.). *ความสัมพันธ์กับไทย*.
<https://thaibizlaos.com/lao/about/relations.php>
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2554). *การวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: เอกสารการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สำราญ จูช่วย. (2554). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม*. วิทยาลัยราชพฤกษ์.
- อนันต์ เกตุวงศ์. (2541). *หลักและเทคนิคการวางแผน*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.